

Naujas senas Platono *Iono* vertimas

Platonas, 2022. *Ijonas*. Iš senosios graikų kalbos vertė, įvadą ir komentarus parengė Mantas Adomėnas. *Opera Platonis*. Vilnius: Phi knygos, 128 p. ISBN 9786098236255.

Recenzentė **Tatjana Aleknieė**

Vytauto Didžiojo universitetas

Naujas serijos daigas

Leidykla *Phi knygos* 2022 m. pradžioje išleido Platono dialogą *Ionas* (Ἴων), kurį iš senosios graikų kalbos išvertė Mantas Adomėnas. Knygoje taip pat spausdinamas graikiškas dialogo tekstas, įvadas (p. 15–34) ir komentarai (p. 65–116). Veikalas pasirodė leidyklos¹ 2016 m. pradėtoje leisti *Opera Platonis* („Platono raštų“) vertimų serijoje. 2016 m. buvo išleisti pirmi du šios ambicingai sumanytos serijos tomai: Platono *Charmidas*² ir *Alkibiadas*³. *Ionas* prie lietuviškos *Opera Platonis* serijos pirmųjų leidinių prisijungė po šešerių metų pauzės ir įkvėpė jai naujos gyvybės. Kad tai naujas ir tąsą žadantis daigas, regis, liudija ir knygos viršelio apipavidalinime panaudota žalia spalva. Šviežumo ir naujumo įspūdis suprantamas, tačiau šiek tiek klaidina. Juk daug kas atsimena, o ir vertėjo Pratarinėje priminta, kad Manto Adomėno Platono *Iono* vertimas jau 1995 m. buvo išspausdintas kultūros žurnale *Naujasis Židinyš-Aidai* (1995/4, p. 265–274). Tai buvo vienas iš pirmųjų Lietuvoje po okupacijos pasirodžiusių Platono dialogo vertimų. Tais pačiais 1995 m. buvo išleisti ir Naglio Kardelio versti *Timajas* ir *Kritijas*, 1996 m. – to paties vertėjo *Faidras*, o 1996 m. – Adomėno verstas *Kratilas*.

1995 m. *Iono* publikacijos Antikos tyrėjai ir Platono skaitytojai Lietuvoje tikrai neturėjo pamiršti, nes šis dialogas turtingos medžiagos teikia ne vien filosofijos, bet ir literatūros bei kultūros tyrėjams. Čia ne tik dar kartą galima stebėti, kaip atrodo priekabi Sokrato

¹ Tuomet leidykla vadinosi *Jonas ir Jokūbas*.

² Platonas, 2016. *Charmidas*. Iš senosios graikų kalbos vertė, įvadą ir komentarą parašė Alius Jaskėlevičius. Vilnius: Jonas ir Jokūbas, 142 p.

³ Platonas, 2016. *Alkibijadas*. Iš senosios graikų kalbos vertė, įvadą parašė Vilius Bartninkas, komentarus ir bibliografiją parengė Vytautas Ališauskas. Vilnius: Jonas ir Jokūbas.

apklausa, po kurios savo amatu („menu“, *technē*) patenkinta viešojo (*polinio*) gyvenimo įžymybė lieka sutrikusi ir nebe taip, kaip iki tol, pasitiki savo išmanymu⁴, bet ir sužinoti apie senosios epinės poezijos atlikimo ir aiškinimo papročius, prisiliesti prie literatūros kritikos sampratos užuomazgų. *Iono* tekstas verčia kelti ir bendresnius klausimus apie poetinių ir, bendriau, literatūrinių gebėjimų prigimtį: kiek čia lemia literatūrinio „amato“ išmanymas, kiek įgimtas talentas, Dievo dovana ir / arba įkvėpimas? Veikalas turiningas, tačiau trumpas, todėl patogų jį naudoti ir akademinio dėstymo kursuose; pati mielai jį nagrinėju kartu su Antikos literatūros dalyko studentais.

Kita vertus, senasis *Iono* vertimas tikrai *atsinaujino*, *praturtėjo* ir nuo šiol, galima neabejoti, bus dar dažniau skaitomas ir minimas. Pats vertimas nuo 1995 m. nedaug tepasikeitė, tačiau dialogo tekstą palydintys įvadas ir komentarai – iš esmės nauja knygos dalis; ją atskirai aptarsiu.

Vertėjo Įvadas

Įvado pradžioje taikliai (Charlesui Kahnui įkandin) nurodomas dialogo ryšys su *Sokrato apologijoje* papasakota Sokrato bendravimo su poetais scena: su jais kalbėdamas Sokratas netruko įsitikinti, kad poetai kuria ne dėl kokios nors išminties, bet todėl, kad turi įgimtų gabumų ir yra veikiami dieviško įkvėpimo (*Sokrato apologija* 22 a–c). Sokrato pokalbį su poetu vaizduojančio dialogo Platonas neparasė, tačiau „turime dialogą, kuriame Sokratas susitinka ir kalbasi su figūra, V a. pr. Kr. graikų kultūrinėje hierarchijoje buvusią gan aukštu laipteliu žemiau negu poetai: su rapsodu“ (Adomėnas, p. 16). Galima pastebėti, kad *netiesiogiai* su poetais Sokratas bendrauja *Valstybėje*, o su rapsodu pasikalbėti jam svarbu siekiant pašalinti filosofo konkurentą *poezijos* interpretavimo ir vertinimo srityje⁵.

Toliau įvade glaustai apibūdinami dialoge vaizduojami vieta ir laikas, prosopografija („kas, kur, kada?“, p. 16–17). Ko gero, vertingiausia yra įvado dalis, šmaikščiai pavadinta *Athenian Rhapsody* – čia surinkti istoriniai liudijimai apie sąvokos „rapsodas“ kilmę ir rapsodų veiklą (p. 18–21). P. 22–23 puošia iš Carlottos Capuccino 2005 m. veikalo paimta schema. Įvado autoriaus vertinimu, ji patogiai nurodo visas rapsodų funkcijas, tačiau knygoje išspausdinta diagrama daro klaidaus labirinto įspūdį. Juo labiau, kad čia nediferencijuotai surinkti ir objektyvūs bei nekintami, ir hipotetiškai Sokrato iškelti, tačiau vėliau paneigti rapsodų veiklos atributai. Įvadą pratęsia Alberto Rijksbarono analizės pagrindu parengta veikalo turinio santrauka (p. 24–26) ir užbaigia bendresnė dialogo interpretacija (p. 26–34). Ši įvado dalis – originaliausia, bet ir problemiškausia. Paaiškinsiu, kodėl taip manau.

Interpretacinėje dalyje daugiausiai remiamasi Davido Rochniko veikalu *Of Art and Wisdom. Plato's Understanding of Technē* (The Pennsylvania State University Press, 1998). Nurodęs, kad pagrindinis *Iono* vaizduojamo pokalbio aptarimo objektas – sąvoka *technē*, Adomėnas primena, kad „praeito amžiaus kritinėje literatūroje, kuri vis dar sudaro do-

⁴ Panašiai nutinka *Gorgijo*, *Eutifrono* ir *Hipijo Didesniojo* protagonistams.

⁵ Plg. Adomėnas, p. 24: „Sokrato pokalbis su Ijonu vienu metu yra ir tiesos paieškos, ir agonistinis varžymasis, kas geriau geba aiškinti Homera.“

minuojančios Platono interpretacijos branduolį, buvo įprasta klausimą apie τέχνη matyti kaip charakteringą ankstyvųjų, „aporetinių“, arba „sokratiškųjų“ Platono dialogų bruožą“ (p. 26) ir kad kitais būdingais šios dialogų grupės bruožais laikytas klausimo „kas yra X?“ iškėlimas (kur X yra dorybė arba kita abstrakti savybė) ir aporetiskumas – nagrinėjamas dalykas čia lieka neapibrėžtas, iškeltas klausimas neatsakytas (*ibid.*). Adomėnas cituoja, jo žodžiais tariant, „spėjusį išgarsėti“ Roochniko pateiktą sąvokos *technē* aprašymą: tai „menas“ (arba „amatas“, „įgūdis“, „ekspertizė“, „profesija“, ar netgi, kaip ji kartais verčiama, „mokslas“) – išsamus meistriškas specifinės srities pažinimas, kuris tipiškai baigiasi naudingų rezultatu, jo galima išmokyti kitus ir jis gali būti atpažįstamas, sertifikuojamas bei atlyginamas“ (p. 27), ir, pastebėdamas, kad „būtent τέχνη modelio taikymo požiūriu dialogas <...> neatneša pozityvaus rezultato“ (*ibid.*), daro išvadą, kad *Ionos* galėtų būti laikomas *aporetiniu* dialogu. „Kaip ir kituose ankstyvuosiuose dialoguose, griežtus τέχνη, „amato“ kriterijus atitinkančio pažinimo paieškos baigiasi nesėkme“ (p. 27–28).

Priskyręs *Ioną* ankstyvųjų „sokratiškųjų“ Platono dialogų grupei, Adomėnas grįžta prie Roochniko analizės, taikomos penkių aporetinių Platono dialogų grupei (*Lachetas*, *Charmidas*, *Eutifronas*, *Valstybė* ir *Eutidemas*). Adomėno cituojamas Roochnikas prieina išvadą, kad minėtųjų dialogų aporetiskumas, t. y. teigiamo rezultato stoka, mėginant atsakyti į klausimą „Kas yra X?“ (kur X yra „drąsa“, „santūrumas“, „dievobaimingumas“, „teisingumas“ ir „išmintis“), susijęs su (paties Platono nuomone) nepagrįstu *technē* modelio taikymu dorybei, siejamai su etiniu žinojimu⁶. Pasak šio tyrėjo, „aporijas generuoja antroji Sokrato prielaida, kad pažinimą [skaityk „žinojimą“] modeliuoti reikia išskirtinai pagal *technē*. Kadangi sokratinė dorybės versija yra pažinimas [„žinojimas“], todėl ji nėra *technē*“ (Roochnik, p. 89; Adomėnas, p. 28).

Adomėnas cituoja ir be išlygų *Iono* analizei taiko, pasak jo, „revoliucinę Roochniko knygos tezę“, kad „Platonas net ir ankstyvuosiuose dialoguose netiki τέχνη kaip prototipu moraliniam tobulėjimui ir filosofiniam pažinimui modeliuoti ir savo aporijomis kritikuoja šitokio mąstymo kelio neproduktyvumą“ (p. 28). „Platonas“, Roochnikui antrina Adomėnas, „kreipia skaitytoją į, netechninio pažinimo“ idėją“ (p. 28), ir tęsia cituodamas minėtą revoliucinę tyrėjo išvadą: „Platonas gerai suprato tai, ką Nussbaum vadina „gėrio trapumu“, ir iš to kylantį poreikį palyginti trapiai ir todėl netechninei moralinio pažinimo sampratai (*need for a comparably fragile, and hence nontechnical, conception of moral knowledge*) <...> [P]riešingai tam, kas vis dar sudaro standartinį pasakojimą, Platonas yra stebėtinai panašus į tuos, kurie, kaip Nussbaum arba Nietzsche, atšlyja nuo sampratos, kad žmogiškojo puikumo galima išmokyti, jį kontroliuoti ar produkuoti techninio pažinimo dėka“ (Roochnik, p. 7; Adomėnas, p. 28–29).

Įvade dosniai cituojami Roochniko teiginiai skamba išties gaiviai, nors ir nebūtinai revoliucingai. Apie jų taiklumą ir pagrįstumą čia, kad ir kaip būtų, kalbėti ne vieta. Ir todėl, kad šios recenzijos objektas nėra Roochniko veikalas, ir (tai gerokai svarbiau) todėl, kad *Iono* analizei jie vargiai tinka. Mat šiame Platono dialoge nenagrinėjama nei

⁶ Adomėnas čia vartoja žodį „pažinimas“, tačiau labiau tinka kalbėti apie „žinojimą“ ir taip versti Roochniko tekste vartojamą sąvoką *knowledge*. Tas pats pasakytina apie graikų sąvokos ἐπιστήμη vertimą. Plg. p. 83.

dorybė, nei kokia nors kita „abstrakti savybė“. Čia Sokratas tikrina, ar garsaus *rapsodo* Iono veikla – viešas Homero poemų rečitavimas ir interpretavimas – laikytina *technė*. *Technė* Platono Sokratas neįsivaizduoja be kokio nors specifinio objekto išmanymo; neradęs tokio objekto Iono veikloje, jis atsisako ją laikyti *technė* („amatu“ arba „menu“), o Ioną – *technitės*, „specialistu“.

Daug labiau nei su minėtais penkiais Roochniko analizės dialogais *Ioną* tinka gretinti su pirmąja Platono *Gorgijo* dalimi⁷. Šiame dialoge siekdamas išsiaiškinti, kokia yra kitos viešojo kalbėjimo srities *virtuoso* – retorikos Gorgijo – *technė*, Sokratas panašiai ragina pašnekovą nusakyti specifinį jo amato (arba „meno“) dalyką, nurodo, kad Gorgijas stokoja specialistui būtino savo objekto išmanymo (arba „žinojimo“, *epistēmē*), galiausiai (Gorgijo vietą užėmusiam jaunesniajam retorikui Polui) pareiškia, kad vadinamoji „retorika“ yra ne *technė*, bet „pataikavimas“, gebėjimas tenkinti (dažniausiai hedonistinius) klausytojų poreikius. Rapsodui Ionui pasiseka labiau – jo veiklą Sokratas sieja su dieviškuoju įkvėpimu; taip pat, kaip minėta, nutinka ir *Sokrato apologijoje* papasakotame Sokrato bendravimo su poetais epizode. Mūziškojo įkvėpimo vaidmuo retorikos meno srityje iškeliamas ir *Faidre* (plg. Įvadas, p. 29, 31).

Gorgijuje ir *Ione* Sokrato kvočiamų įžymiųjų kalbos menininkų problema yra ta, kad jie nesugeba nurodyti ir apginti autonominės savo specializacijos srities. O juk Gorgijas galėjo pasakyti, kad jo išmanymo sritis – įtaigos suteikianti kalbos *forma*, kalbinė *raiška* (plg. Aleknienė, *in* Platonas, *Gorgijas*. Vilnius: Žara, 2019, p. 338), Ionas – kad jis yra Homero poetinės kalbos, poemų struktūros ir kitų specifinių homerinės *poetikos* klausimų žinovas (plg. Įvadas, p. 32). Kalbos *formos* srities skirti negebantį Gorgiją Sokratas priverčia sutikti, kad retorikus turėtų būti *teisingumo* (pagrindinė viešųjų kalbų tema) žinovas⁸. Kalbantis su Ionu apskritai nepavyksta aptikti jokios specifinės rapsodo veiklos srities. Teigiamas dialogo rezultatas abiem atvejais yra tas, kad dialogų protagonistas pašalina ryškius konkurentus viešo polinio kalbėjimo erdvėje: [1] kas yra teisinga, filosofas pasakys geriau nei puikiausias retorikus, ir [2] Homero poemai, geriausiai visiems graikams žinomus poetinius kūrinius, jis įvertins ir paaškins taikliau nei iškiliausias rapsodas.

Roochniko teorija remiamasi ir kitame įvado poskyryje (Θεία μοῖρα): „Jeigu Platonas nuo pat filosofinės kūrybos pradžios buvo skeptiškas τέχνη, kaip modelio, taikymui moraliniam bei filosofiniam pažinimui konceptualizuoti, nenuostabu, kad jis ieško metaforų ir analogijų ‚netechniniam‘ pažinimo modeliui aprašyti“ (Įvadas, p. 29). Kaip jau minėta, dieviškojo įkvėpimo „metaforos“ ar „analogijos“ toli ieškoti nereikėjo – nusivylęs poetų išmintimi, taip jų veiklą apibūdina jau *Sokrato apologijos* protagonistas. Ko gero, niekas nesiginčys, kad platoniška filosofinio pažinimo samprata numano ir „savotišką pažinimo

⁷ Adomėnas *Gorgijo*, deja, beveik nemini nei įvade, nei komentaruose. Visai neužsiminta ir apie šiam (*Iono* problematikai artimam) dialogui skirtą Roochniko knygos dalį (*Is Rhetoric a Technē? The Platonic View*, p. 179–211); *Ioną* Roochnikas glaudai aptaria (kaip ir reikėjo tikėtis) šiame knygos skyriuje (p. 196–197), ne ankstesniame, kur analizuojami „dorybiniai“ dialogai. Kitas Platono dialogas, kurį tiktų nuosekliau pasitelkti *Iono* analizei, yra *Protagoras*; plg. Roochnik, p. 211–231.

⁸ Taip *Gorgijuje* ateinama ir prie *technė* bei dorybės santykio, kuris, kitaip nei skelbia Adomėno cituojamos Roochniko išvados, vaizduojamas labai pozityviai; plg. *Gorgijas* 503 d–505 b.

erotiką“ (Įvadas, p. 29), tačiau protingo *pažinimo* elementas tokioje erotikoje neištirpsta, o rapsodų veiklą *Ione* nagrinėjantis filosofas Sokratas jokio apmąstyto pagrindo joje neranda. *Technē* nėra viskas, ko reikia platoniskai dorybei, tačiau ir ankstyvuosiuose (plg. *Sokrato apologija* 22 c–d, *Gorgijas* 503 e–504 d, 506 d–e), ir vėlyvuosiuose (plg. *Filebas* 19 d, 55 c–59 b, 66 b) Platono veikaluose ji laikoma artima dorybės ir filosofinio pažinimo bei žinojimo giminaite.

Paskutiniame įvado poskyryje glaustai, bet taikliai užsimenama apie dialoge išskylančias, nors ir neišplėtotas „susitapatavimo su poetine tikrove“ ir „savotiško dvigubo atlikėjo sąmonės intencionalumo“ temas (p. 31–32), *Iono* analizės ir poetinės *mimēzēs* sampratos santykį (p. 32), kitus poetinės kūrybos vertinimo Platono dialoguose klausimus. Galiausiai teigiama, kad „adekvati dialogo interpretacija“ turėtų nurodyti, kad dialoge magneto įvaizdžiu **sujungęs poetus ir rapsodus** į vieną „poezijos produkavimo ir reproduktivumo grandinę“ ir „kritikuodamas rapsodus, dekonstruodamas jų pretenzijas į profesionalų žinojimą, Platono Sokratas pradeda skaldyti kraštus nuo tos didžiosios uolos, kuriai Platonas priskirs fundamentalias savo meto kultūros ‚gimtasias nuodėmes‘, – nuo Homero ir Hesiodo epinės tradicijos prestižo ir autoriteto“ (p. 33). Šiam teiginiui nėra ko prikišti, išskyrus tai, kad jis prieštarauja ankstesniuose įvado skyriuose plėtotai „revoliucingai“ tezei, anot kurios Platonas niekada nevertinęs techninio žinojimo modelio, o poetinį įkvėpimą laikęs produktyvesne pažinimo alternatyva. Įvado pabaigoje netikėtai grįžtama prie įprastos konservatyvios Platono intencijų interpretacijos: dekonstruodamas rapsodų pretenzijas į profesionalų žinojimą dialogo autorius siekia sumenkinti epinės poezijos autoritetą.

Graikiškas tekstas ir vertimas

Graikiškas *Iono* tekstas paimtas iš klasikinio Johno Burneto leidimo (Clarendon Press, 1903) ir tik dviejose vietose (533 c ir 542 b) pakeistas pagal naują Alberto Rijksbarono (Brill, 2007) *Iono* leidimą.

1995 m. žurnale išspausdintas vertimas jau buvo pakankamai tikslus ir sklandus. Knygoje jis kur ne kur dar patikslintas. Antai, remiantis to paties Rijksbarono komentais, pataisyti pirmieji Sokrato žodžiai dialoge (dabar geriau perteikiama čia pavartota kreipinio forma nusakoma intonacija ir veiksmažodžio ἐπιδημέω reikšmė) ir paskutiniai rapsodo žodžiai (čia vertimo korekcija susijusi su graikiško teksto varianto pasirinkimu).

Tikėjau, kad naujoje publikacijoje bus pataisytas dialoge ryškios sąvokos deivės vertimas. Būdvardis deivės reiškia „baisus“, o specifine prasme nusako *nepaprastą gebėjimą* (dažniausiai kalbėti): „baisiai gabus“, „pajėgus“, „kietas“. *Sokrato apologijoje* ši žodį Naglis Kardelis taikliai (kad ir dviem žodžiais) verčia „baisiai gabus“ (17 b, 18 c; plg. išsamų V. Ališausko komentarą, in Platonas, *Sokrato apologija*. Vilnius: Aidai, 2009, p. 144–146)⁹. *Iono* vertime ir anksčiau, ir dabar visais dešimčia atvejų, kai būdvardžiu deivės nusakomas nepaprastas *Iono* gebėjimas kalbėti apie Homerą, verčiama „įgudęs“.

⁹ M. Canto (Platon, *Ion*, Flammarion, 1989) į prancūzų kalbą deivės verčia *aies du talent* („turi talentą“), E. Heitschas (Platon, *Ion oder Über die Ilias*, Vandenhoeck & Ruprecht, 2017) į vokiečių – *zuständig* („kompetentingas“).

Apie įgudimą ir patyrimą dialoge išties kalbama, tačiau kitais žodžiais (plg. 530 b: ἐν τε ἄλλοις ποιηταῖς διατρίβειν; verčiama „įgusti ir į kitus poetus“; 539 e: ἐμπειρότερος εἶ ἐμοῦ τῶν Ὀμήρου; „esi labiau už mane Homero atžvilgiu patyręs“). „Įgudimas“ ir „patyrimas“ galėtų paaiškinti „baisaus“ Iono gebėjimo kalbėti apie Homerą kilmę, tačiau pats rapsodas nežino, kaip jo „baisumas“ atsiranda, o Sokratas pasiūlo savo teoriją – rapsodas esąs dievo arba Mūzos įmagnetintos įkvėptųjų grandinės narys.

Tikslinant specifinių sąvokų perteikimą, vertėjo veiksmažodį ἐπιδείκνυμι (530 d, 541 e) versti ne „atskleisti“, bet „parodyti“ („pademonstruoti“). Šios sąvokos reikšmė tinkamai aptarta komentare (p. 76: „Sokrato frazėje <...> girdėti užuominą į ἐπίδειξις, parodomąją paskaitą – iš anksto parengtą retorinį savo gebėjimų demonstravimą, kurio žanrą buvo įvaldę sofistai“, ir t. t.), tačiau vertime tai neatsispindi. Dialoge pasikartojančias sąvokas ἀπορέω („būti sutrikus“, „neturėti ko pasakyti“), εὐπορέω („nestokoti“ žodžių), κατέχειν („apsėsti“, „užvaldyti“) tiktų versti vienodai, kad teminė svarstymo gija būtų ryškesnė, o ne vis kitaip (plg. 533 a–c, 536 a–d).

Vertėjo Komentarai

Komentaruose išsamiai aiškinamos dialogo tekste iškylančios istorinės, kultūrinės realijos, atskiros sąvokos, konkrečių kalbos vartosenų ypatumai, graikiško teksto varianto pasirinkimai. Įdomią transformaciją patyrė dialogo pradžioje pašnekovų vartojamos daugiskaitos aiškinimas. Sokratas klausia: „Ar dalyvavai varžybose?“ (pažod. „Ar varžiesi mums / už mus?“, ἠγωνίζου τι ἡμῖν). „Pirmuosius apdovanojimus išsinešėme, Sokratai“, – atsiliepia Ionas. „Žiūrėk, kad ir Panatėnėjus laimėtume“, – prisako Sokratas. Praeito amžiaus žurnalo publikacijos komentare aiškinta, kad „Ijonas, kalbėdamas apie save, pavartoja *pluralis majestatis* formą, kurią ironiškai perima Sokratas“¹⁰. Taip aiškinant neatsižvelgiama į Sokrato klausimo ἡμῖν („mums / už mus“). Naujoje komentaro versijoje kalbama tik apie „apdovanojimų“ daugiskaitą: „Daugiskaita frazėje τὰ πρῶτα τῶν ἄθλων ἠνεγκάμεθα gali reikšti, kad Ijonas dalyvavo ir laimėjo keliose skirtingose rungtyse. O gal būta kelių pirmųjų prizų?“ (p. 69). Naujo *Iono* vertimo į vokiečių kalbą autorius (Adomėnas šio leidinio necituojama) siūlo du pašnekovų šiame dialogo epizode vartojamos pirmojo asmens daugiskaitos aiškinimus. Pirma, jonėnų (Ionas efesietis, tad ir jonėnas) gentis gimininga atėniečiams. Antra, pokalbio metu efesiečiai yra atėniečių (gana centralizuotai) vadovaujamos Delo sąjungos nariai (Heitsch, 2017, p. 35; plg. 541 c: „mūsų polis, Sokratai, yra jūsų valdomas ir karo dalykuose jūsų vadovaujamas“). Vargu ar priklausymas Delo sąjungai ką nors paaiškina – kažin ar ne sąjungininkai karo metais apskritai galėjo dalyvauti Atėnuose rengiamose varžybose. Rijksbarono nuomone, Sokratas žodžiu ἡμῖν ir replika apie „mūsų“ pergales Panatėnajuose viltį ironiškai perdėdamas rodo, kad Iono vizitas yra svarbus ir naudingas atėniečių bendruomenei; „Jis nėra nuoširdus, bet tai paaiškės tik dialogo eigoje“ (p. 103).

Stebina, kad komentaruose pateikiamas ne vien cituojamo šaltinio vertimas, bet ir originalus citatos tekstas graikų kalba. Kartais tai gana ilgos, apie pusę knygos puslapio

¹⁰ Toks aiškinimas pateikiamas ir M. Canto komentaruose (2001², p. 134)

užimančios citatos. Neteko su tokiu reiškiniu susidurti klasikinių tekstų vertimo komentaruose. Kad ir kaip būtų, senąją graikų kalbą mokančiam skaitytojui gana patogu prieš akis turėti ir citatos originalą. Tuomet norom nenorom pradedi žiūrėti, ar tiksliai citata išversta ir ar pagrįstai (ar pakankamai) „modifikuotas“ (toks žodis vartojamas komentaruose) arba visai pakeistas kito vertėjo į lietuvių kalbą anksčiau paskelbtas vertimas. Atsakymas ne visada būna teigiamas. Pateiksiu vieną trumpą pavyzdį. P. 81 Jono Dumčiaus *Valstybės* 373 b vertimas modifikuotas pridėdamas vertime praleistus „choristus“ (χορευταί), tačiau nekeičiant netinkamo žodžio ὑπέρηται vertimo citatos pradžioje: ὑπέρηται čia nusako ne poetų „kūrinių atlikėjus“, kaip Dumčiaus išversta, o poetų „talkininkus“, „asistentus“, t. y. įvairius toliau *Valstybės* tekste vardijamus pjesės rengėjus, taip pat ir „visokių indų gamintojus“ ir „kitokių dirbinių, ypač moterų drabužių ir papuošalų meistrus“; tas pats modifikuotas vertimas pateikiamas ir p. 101. Tame pačiame p. 81 kitą *Valstybės* vietą (485 c) komentuotojas verčia pats, Dumčiaus vertimą, kaip galima suprasti, laikydamas neteisingu. Dumčius Sokrato klausimą Ἡ οὖν οἰκειότερον σοφία τι ἀληθείας ἢν εὖροις buvo išvertęs: „O ar rastum ką nors artimesnio išminčiai už tiesą?“ Adomėnas verčia: „Tad argi rastum kokį nors tiesos dalyką artimesnį išminčiai?“ Šis vertimas klaidingas, nes vertėjas neteisingai interpretavo ἀληθείας *genetivus comparationis* – (artimesnis) „už tiesą“. Ir klausimas išėjo labai miglotas; nežinia, kaip jis galėtų iliustruoti komentaro teiginį, kad „kituose Platono kontekstuose Sokratas išmintį su tiesos sakymu tapatina“. Panašu, kad su gramatine *genetivus comparationis* konstrukcija vertėjas apskritai „nedraugauja“, nes panašiai suklysta ir p. 73, kur Ksenofonto *Puotos* Antisteno klausimas Οἷσθά τι οὖν ἔθνος, ἔφη, ἡλιθιώτερον ῥαψωδῶν; verčiamas: „Taigi žinai turbūt, – tarė, – kvailesniųjų rapsodų giminę.“ Toks vertimas nederą ir prie cituojamo Antisteno pašnekovo atsakymo: „Ne, vardan Dzeuso, – pasakė Nikeratas, – bent man taip neatrodo.“ Ar turėtume manyti, kad Nikeratas nepažįsta „kvailesniųjų rapsodų“, bet pažįsta „protingesnius“? Nieko panašaus. Tiesiog klausimą reikėjo versti: „Ar pažįsti už rapsodus kvailesnę padermę?“¹¹

Kadangi komentaruose kai kur, aptariant graikiško teksto pasirinkimus, minimi pagrindiniai *Iono* teksto rankraščiai, vertėjo (ko gero, įvade) paaiškinti, ką žymi cituojamos raidės T, W, S ir F. Dar labiau vertėjo skaitytojus palepinti išsamiai nurodant cituojamo veikalo pavadinimą ir autoriaus vardą, užuot pateikus kelių raidžių santrumpas, antai: X. *Smp.* 4. 6 arba Ar. *Ra.* 1034–1036. Ar daug kas, nebūdamas filologas klasikikas, supras, ką šios raidės reiškia ir iš kur atsiranda. Minėtuoju būdu antikinių autorių vardai ir veikalų pavadinimai trumpinami *Oxford Classical Dictionary*. *Iono* lietuviškame leidinyje, kaip ir kituose leidyklos *Phi knygos* leidžiamuose klasikinių filosofinių vertimų tomuose, net ir to nenurodoma. Naudoti *OCD* santrumpas rekomenduoja akademiinių publikacijų *Harvard referencing style*, bet nemanau, kad verta tokiais nespecialistui neinformatyviais trumpiniais vaišinti klasikinių tekstų vertimų skaitytojus Lietuvoje¹².

¹¹ Pripratus, kad komentaruose pateikiamas ne vien šaltinio vertimas, bet ir originalas, vieną kitą kartą tenka nusivilti, kai originalas dėl nežinomų priežasčių yra praleistas (p. 94, 104).

¹² Veikiausiai iš tų pačių anglakalbių šaltinių atsirado komentaruose minimas Alkidamas; lietuviškai vadintinas Alkidamantu. Sunkiau paaiškinti, kodėl Alice Riginos minima kaip vyriškosios giminės autorius (p. 89: „plg. Rigino atliktą <...> analizę“).

De nominibus

Liko paaiškinti, kodėl dialogą ir jo personažą atkakliai vadinu *Ionu*, nors recenzuojamoje knygoje vartojamas vardas *Ijonas*. Graikiškai Ἴων skamba būtent taip – *I-on*. „J“ įterpiama atsižvelgiant į tai, kad lietuvių rašyboje „i“ prieš balses traktuojama kaip minkštumo ženklas. Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Klasikinės filologijos katedros ekspertai rekomenduoja perteikiant antikinius vardus, kuriuose esama graikų jotos ir kitos balsės junginio (-α-, -ιο-, -ω- ir pan.), rašyti „-ija-“, „-ijo-“ ir t. t., antai *Alkibijadas*, *Arijonas* ir t. t. Manau, kad nėra reikalo taip daryti; pakanka turėti omenyje, kad graikų ir lotynų kilmės žodžiuose „i“ junginiuose su kita balse nežymi minkštumo, bet sudaro atskirą skiemenį. Juk nerašoma „dijagrama“, „olimpijada“, „asocijacija“, „bijologija“ ir t. t. Tad nereikia ir „Alkibijado“. Adomėnas, beje, minėtų rekomendacijų dažniausiai ir nesilaiko. „Iono“ atvejis, sutinku, keblesnis, bet, jei atrodo nenatūralu vardą tarti „I-onas“, gal geriau jį paversti „Jonu“? Juk graikų gentis Ἴώνες lietuviškai vadinama *jonėnai*, o Antikos laikais jų apgyvendinta Mažosios Azijos sritis Ἰωνία – *Jonija*.

Sėkmingos metamorfozės pavyzdys

Baigdama priminsiu, kad turtinguose ketvirtą dešimtmetį leidžiamo žurnalo *Naujasis Židinys-Aidai* archyvuose rasime daugiau Platono ir kitų klasikinių tekstų vertimų, išspausdintų su glaustais įvadais ir komentarais. Įdėjus tinkamo intelektualinio ir leidybinio darbo, kai kurie iš jų galėtų virsti savarankiškais leidiniais sėkmingai virsmo knyga metamorfozę patyrusio Platono *Iono* pavyzdžiu.